

ВАЛЕНТИНА МАЦАПУРА
(Полтава)

**Г.Ф. КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО
ЯК ПОПУЛЯРИЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ ТЕМИ
В РОСІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(ПОВІСТЬ «ГОЛОВАТЫЙ»)**

Ключові слова: повість, автор, прийом, оповідь, оповідач, тема, документальність, вимисел, образ, композиція.

У російській літературі першої половини ХІХ століття є досить велика кількість творів, присвячених відомим діячам української історії – Богдану Хмельницькому, Мазепі, Палію, Войнаровському та іншим. Торкаючись теми Запорозької Січі, більшість авторів намагалася відтворити найбільш яскраві, героїчні сторінки її існування. При цьому до часів занепаду козацької республіки письменники зверталися не часто. В романтичній літературі ця тема не була популярною. До рідкісних спроб подібного гатунку слід віднести історичну повість Г.Ф. Квітки-Основ'яненка «Головатый», яка була написана російською мовою, мала підзаголовок «Материалы для исто-

ри Малороссии» і була видрукувана в 1839 році в журналі «Отечественные записки». Дослідники (С.Зубков, О.Гончар, О.Вербицька) лише згадують про неї, не звертаючись до детального аналізу її проблематики та поетики. Проте вказаний твір є цікавим у багатьох відношеннях і, в першу чергу, у плані художнього осмислення історичних подій, пов'язаних зі спробами зберегти Запорозьку Січ. Тут Г.Ф. Квітка-Основ'яненко торкнувся дуже важливого для історії України питання і підійшов до його висвітлення як справжній художник. Мета даної розвідки полягає в тому, щоб довести цю тезу, проаналізувавши особливості поетики історичної повісті письменника.

Поштовхом для написання твору стала перша книжка «Очерков России», видана Вадимом Пассеком, зокрема одне із зауважень її автора: «Когда императрице Екатерине II после многих свосвольств запорожских казаков угодно было уничтожить главный притон их – Сечу, в это время загрустила малороссийская вольница <...> И когда вместо Приднепровья дали им для житья Тамань, или Черноморие, с разными льготами, то обрадованные казаки разгулялись и запели...» [5, с. 7]. З цієї цитати із книги В. Пассека, власне, і розпочинається історична повість Квітки-Основ'яненка, полемічно спрямована проти вказаного джерела: «Все это несколько не так было, а вот как было дело». Читач може тільки здогадуватися, що у сьомій примітці до «Очерков России» В. Пассека письменника не влаштувало зневажливе ставлення автора до історії запорозького козацтва та до його святинь, яке утвердилося в офіційній російській історіографії (наприклад, Січ розглядалася як пристанище для розбійників). Можливо, його не влаштувало й те, що уривок із пісні часів козацької вольності, яка була адресована Г.О. Потьомкіну, був надрукований без пояснень про те, ким і коли він був створений:

*Ти встань, батьку, великий гетьмане!
Милостивий наш пане!
Та встань, Грицьку, промов за нас слово,
Попроси цариці, буде все готово,
Дасть грамоту на вічність нам жити
Ми їй будем вірніше служити [5, с. 7].*

Щоб висловити своє бачення і розуміння сутності відомих подій, Г. Квітка використав прийом пародіювання історичних творів. Відверто пародіюючи відомі історичні хроніки, використовуючи систему натяків, автор вибудовує цікавий ланцюжок подій: «создалось государство Российское», «составилась Запорожская Сечь», «проказничала», «уничтожена». Не менш іронічно пародіюється в тексті повісті і зимовий романтичний пейзаж, у якому домінують елементи гіперболізації: «ветер бушевал и разметывал все повсюду, как молодой мот, получивший богатое наследство», а про сніг сказано, що він сипався на все «словно счастье на глупцов». Опис заметілі є тим «містком», з допомогою якого автор здійснює перехід до реалізації основного задуму твору. Саме тут закінчується художня передмова до автобіографічної і разом з тим історичної повісті Г.Ф. Квітки «Головатый».

Ми не випадково вжили термін «історична повість». Жанрова природа цього твору потребує, на наш погляд, уточнення. С.Д. Зубков називає його нарисом, а О.І. Гончар – історико-художнім нарисом [4, с. 328; 3, с. 441]. Певною мірою дослідники мають рацію, тому що автор «Головатого» намагався бути максимально точним у відтворенні історичних фактів і подій. Але художній елемент у цьому творі є настільки вагомим, а історичні й автобіографічні епізоди змальовані так яскраво й образно, що його з повним правом можна назвати історичною повістю. У свій час Д.І. Багалій писав про

«Головатого» Квітки-Основ'яненка як про повість, що має історико-білінний характер [2, с. 7]. Справедливість такого судження підтверджується спостереженнями над особливостями художньої структури твору, яка характеризується ускладненістю.

Використавши прийом «оповідання в оповіданні», або «текст у тексті», автор зобразив деякі епізоди з власного життя, поєднавши їх з історичними фактами. Він зробив учасником художньої дії десятирічного хлопчика Гришу, його матір Марію Василівну, батька Федора Івановича (саме так звали батьків письменника). Г. Квітка розповів про те, як увійшов у життя його сім'ї Антон Головатий, ким був цей загадковий чоловік і які він мав заслуги перед Запорозькою Січчю.

Власне розповідь про Головатого як відомого діяча української історії ведеться на початку твору від імені десятирічного хлопчика, який запам'ятав зимовий вечір, заметіль і появу у їхньому домі дивного незнайомця. Налякана розповідями про «запорожців-розбійників» і гайдамаків дитина подумала спочатку про те, що це відомий Гаркуша. Згадки про Гаркушу і його вчинки – важлива деталь історичного фону повісті. Побачивши людину, схожу на запорожця, хлопчик вирішив, що це і є той самий народний месник. Автор ненав'язливо дає уявлення про стереотип «запорожець – значить розбійник», який був поширений у ті часи в дворянському суспільстві і прищеплювався дворянським дітям з ранніх років. Прикметно, що не тільки хлопчик, а й сам хазяїн будинку та його дружина прийняли незнайомця за Гаркушу.

Існує певний зв'язок між цим епізодом у тексті повісті «Головатий» і іншим твором Квітки-Основ'яненка – «Предання о Гаркуше», у якому розповідалося про те, як предводитель повсталих українських селян, як правило, в негоду, ховаючись під чийось іменем, з'являвся в домі дворянина і здійснював свої злочинні наміри. Але цього разу Квітка руйнує усталені стереотипи і незнайомиць у великій вовчій шубі («весь в волках») виявляється приємним паном і славним гостем – Антоном Васильовичем Головатим. Автору повісті не потрібно було вигадувати цього героя. Він узяв його з української історії, збагативши історичні факти власними спогадами. Відомо, що в дитинстві майбутній письменник дійсно бачив Головатого, а його батько підтримував дружні стосунки з цим знаменитим діячем козацького руху й охоче виконував його доручення, як особисті, так і суспільні.

Характер Головатого вимальовується поступово. Автору вдалося передати живі розмовні інтонації його української мови, яка звучить досить колоритно в російськомовному тексті. Спочатку цей персонаж постає в масці простака, з вуст якого час від часу зриваються такі фрази, як «эге ж», «от се так», «а ну» і т.ін. Він любить створювати комічні ситуації, містифікувати оточення. Наприклад, побачивши в кімнаті фортепіано, незнайомиць прикидається неосвіченим запорожцем: «А що то у вас за скринька стоить?» Коли зазвучала музика «дергунца», він наказує «хлопцу» продемонструвати своє мистецтво і той «пустился обжигать и скоком и боком, и через голову и в разные присядки...» Опис українського танцю – відомий прийом, до якого неодноразово зверталися письменники, намагаючись передати характер запорожця. Згадаймо хоча б про ту роль, яку відіграє «казачок» у гоголівському «Тарасі Бульбі».

Перехід від дитячих спогадів до аналітичних суджень дорослої людини, що має багатий життєвий досвід, здійснюється непомітно. Замість оповідача-дитини з'являється зовсім інший оповідач – український патріот, який добре знає історію рідного краю. У сприйнятті такого оповідача Головатий набуває нових рис: він очевидець і учасник багатьох цікавих подій, пов'язаних з історією Запорозької Січі. Портрет відомого українського діяча, намальований Квіткою, не суперечить відомим історичним фактам. Антон Головатий дійсно був військовим писарем на Запорозькій Січі у той час, коли вона доживала свої останні дні. «...Сведения глубокие, острые

замечания, тонкие суждения – все это лилось из уст Головатого. Имев обширный тонкий ум, природную способность обнять и здраво обсудить предмет, ловкость и удобство выполнить намерение, он и в неважном чине играл в войске значительную роль, управляя умами старших в Сечи», – зазначає автор [5, с. 13]. Немає нічого дивного в тому, що в історичних документах ім'я писаря Головатого фігурує одним із перших у складі делегації, яку запорожці направили до Петербурга, коли дізналися про те, що царський уряд незадоволений ними і планує щось недобре проти Січі.

У повісті Квітки-Основ'яненка зображені не лише важливі історичні факти. Не менш цікавим і цінним є те, якої художньої обробки вони зазнали. Спроба Головатого врятувати Січ змальовується автором досить детально. Він співчутливо розповів про те, як боровся відомий запорожець за успіх своєї справи, створюючи нові проекти реорганізації Запорозької Січі, намагаючись заручитись підтримкою іменитих осіб, зокрема князя Г.О. Потьомкіна, знаного серед запорожців під прізвиськом Грицько Нечоса. Розповідаючи про хитрощі, до яких доводилося вдаватися козацьким делегатам, щоб досягти поставленої мети, письменник використовує також форму анекдота. Термін «анекдот» у часи Квітки вживався в такому значенні, якого воно набуло, починаючи із сивої давнини, – «невелике оповідання про незначні, але характерні події, переважно з життя відомих історичних осіб» [7, с. 28]. Розповіді Головатого, включені до тексту повісті, справді нагадують історичні анекдоти.

Перша розповідь – це історія про те, як він подавав Потьомкіну проект про реформування Січі і що з цього вийшло. Князь проект відхилив, повернувши зошит, у якому були перераховані добрі і погані справи Січі. Автор з іронією підкреслює, що все в тих паперах було записано правильно, але хитрий писар («хитра писачка») «худые дела Сечи <...> написал словами величиной с воробьев, а что доброго Сечь сделала, так то было писано часто и мелко, словно маком усыпано» [5, с. 15].

У наступному анекдоті розповідається про реакцію Головатого на повідомлення Потьомкіна про те, що Січ знищено, що вона «пропала». Відчай запорожця був настільки великим, що він не зміг його приховати і з гнівом відповів Потьомкіну: «Пропали же и вы, ваша светлость! <...> Коли Сечь уничтожена, то и ваше казачество кончилось» [5, с. 15]. У цьому діалозі згадується ще одна історична особа – генерал Текелі, якому Потьомкін доручив у 1775 році оточити Запорозьку Січ і зруйнувати її. Історик М. Аркас зазначає: «Три дні простояв Текелі навколо Січі, і коли йому прислано звістку про те, що князь Прозоровський зайняв усі паланки Запорозькі, він послав посланця у кіш і запросив старшину до себе в гості» [1, с. 355]. Квітка-Основ'яненко не згадує, що козацьку старшину зустріли з хлібом-сіллю, але невдовзі за наказом генерала Текелі вона була заарештована і відправлена до Петербурга.

Третя історія, про яку розповів Головатий, передає всю гіркоту відчаю козацьких депутатів, пов'язану з тим, що їм не вдалося врятувати Січ. Повертаючись додому, Білий з Головатим вирішили застрелитися, але передумали, тому що в такому випадку ніхто не дізнається, для чого вони це зробили, і не буде їм «ни славы, ни чести, ни доброй памяти». У цій розповіді знайшли відображення характерні для козацького середовища уявлення про те, як повинен загинути справжній запорожець.

В останніх епізодах повісті в центрі уваги автора – подальші подвиги Антона Головатого та його роль у відновленні запорозького козацтва, що отримало назву «войска верных черноморских казаков». Головатий брав безпосередню участь у реорганізації Запорозької Січі. У 1787 році він був призначений військовим писарем. Інформація про долю чорноморського козацького війська і про ставлення до нього Потьомкіна, яку подав автор у тексті твору, не суперечить історичним реаліям. Історик Д. Багалій підкреслює, що «Потьомкін дійсно отримав тоді, як стверджує Квітка, титул

гетьмана козацьких військ; при ньому дійсно була команда чорноморського війська; він дійсно наприкінці свого життя став милостивим батьком чорноморців, які важко пережили його смерть» [2, с. 233].

До важливих епізодів повісті слід віднести розповідь автора про те, як Головатий зупинився в їхньому домі по дорозі до Петербурга у 1792 році. Він очолював делегацію, що їхала до столиці з метою повернути землі, які відняла у козаків царська влада. Письменник підкреслює, що під час цієї зустрічі Головатий був сумний, неговіркий, часто грав на бандурі і співав запорозькі пісні. Є у цьому епізоді момент, який нагадує про першу появу козацького писаря в домі харківського судді. Коли зайшла мова про те, що в чорноморському війську немає дисципліни, що в козаках ще «гніздиться» дух минулої вольності і рівноправ'я, з вуст Головатого прозвучало знайоме «а ну», звернене до капітана Миколи, який почав танцювати й голосно співати. Після цього Головатий промовив: «Куда нам до армейских! <...> У нас все особенное» [5, с. 21]. Як і в попередньому випадку, цей епізод має символічний характер, оскільки в ньому підкреслюється своєрідність козацької натури, яка знаходить вираження в танці.

Автор не приховує своїх симпатій до запорожців і в наступних епізодах, розповідаючи про перебування козацьких депутатів у Петербурзі при дворі та про їхню зустріч з імператрицею. Він висміює погляди на «чорноморців» придворних вельмож, які дивляться на них, як на «диких людей странного вида», «с выбритыми головами, не говорящих по-человечески». Письменник заострює контраст між запорожцями й високопоставленими вельможами: з одного боку – багато і по-європейськи зодягнена свита імператриці («великолепно-нарядное собрание»), а з іншого боку – «люди с выбритыми, как ладонь, головами, только от макушки шел оставленный клочок волос, тонкий и длинный, замотанный несколько раз за левое ухо; широкие длинные усы; одежда странная – смесь польского с татарским...» [5, с. 23]. Щоб уникнути можливих непорозумінь, чиповники вирішили: «при аудиенции быть им около «дикарей». У цій ситуації розумний, енергійний Антон Головатий змушений одягти маску, прикинутися дурним і неотесаним, зумисне відповідаючи своїм «наставникам» по-своєму: «чуемо», «як сумисмо» і т.п.

Поява імператриці в залі палацу і зустріч з нею запорожців асоціюються зі схожими епізодами з повісті М. Гоголя «Ночь перед Рождеством». І в одному, і в іншому тексті помітна авторська симпатія до запорожців, підкреслюється контраст між представниками української делегації та великосвітським оточенням. Як і в повісті Гоголя, кульмінаційним моментом в епізоді зустрічі запорожців з Катериною II є не її поява в залі, а промова одного з козаків (у даному випадку Головатого), який зняв «маску» в останній момент і вразив присутніх вельмож тим, що насмілився говорити («говорил умно, понимал кому и что говорил...»). Промова Головатого написана високим стилем. Д. Багалій підкреслює, що текст промови глави козацької делегації, виголошений перед імператрицею, відповідає списку, який зберігався в О.О. Потебні [2, с. 231]. Промова має оригінальну композицію: серйозне, урочисте звернення до присутніх поєднується в ній з гумористичним фіналом – «тай годи». Розповідь про те, як вона була сприйнята Катериною II, подається від імені Головатого. Автор не приховує, що козацькому депутату довелося використати «волчий рот и лисий хвост», щоб відстояти права «чорноморців». Й автор, і герой роблять багатозначні натяки. Висловлюючи, як тільки можна, захоплення Катериною, Головатий увесь час пам'ятає про інтереси тих, хто послав його до Петербурга. Сцена, коли він, побачивши перо, яким пише государиня, кинувся цілувати його, ще раз нагадує про гоголівську повість «Ночь перед Рождеством». Зокрема, вона перегукується з епізодом, у якому коваль

Вакула висловлює почуття захоплення й подиву, побачивши черевички імператриці. Квітці-Оснoв'яненку як автору повісті про українських козаків теж доводилося хитрувати, підкреслювати свою вірнопідданість, змальовуючи привітність государині та її милостиву посмішку. «Описуючи зі знанням справи властиве царському двору поєднання підлабузництва з майже непереможним бюрократизмом, письменник головну провину складає на вельмож», – підкреслює С. Зубков [4, с. 328]. Головатий, не соромлячись, демонструє, до якого зубожіння дійшли козацькі депутати, чекаючи на вирішення свого питання. Автор зображує його як народного барда. Пісні, які він співав, граючи на бандурі, невдовзі набули популярності в Петербурзі. Основна тема цих пісень – доля козацького війська. В одній із них розповідається про те, у якому скрутному становищі опинилися козаки після зруйнування Запорозької Січі:

*Ой Боже наш, Боже милостивий!
Вродилися ми в світі нещасливі!
Служили вірно у полі і на морі,
Та осталися убогі, босі і голі... [5, с. 28].*

Текст цієї пісні Квітка приписує Головатому. Д.І. Багалій не заперечує цієї версії. В. Пасек у примітках до свого твору «Очерки России» процитував останні рядки тексту пісні, звернені до князя Потьомкіна, а Квітці-Оснoв'яненку, який мав повну інформацію про те, як і коли була написана ця пісня, захотілося познайомити з нею читача. Автор повісті підкреслює, що завдяки розуму, наполегливості і хитрощам Антона Головатого козакам удалося отримати грамоту «на пожалование» війську Тамані («Войску верных черноморских казаков милостивое слово»). Відповідно до цієї грамоти за чорноморським військом була закріплена кубанська земля з островом Тамань, а землі між Бугом і Дністром козаки змушені були залишити.

Царські подарунки війську – хліб-сіль на дорогу та інші – згадуються ще в одній пісні Головатого, смисл якої досить неоднозначний. І хоча автор історичної повісті не коментує її змісту, наявність у ній підтексту не викликає сумніву.

<i>Ой годі нам журитися Пора перестати: Дожидалися од цариці За службу заплати</i>	<i>Дала хліб-сіль і грамоту За вірній служби. От тепер ми вірне браття, Забудем всі нужди [5, с. 33].</i>
--	---

Письменник детально описує церемонію вручення війську царських подарунків, посилаючись при цьому на «Московские ведомости» за 1792 рік. При цьому він ще раз акцентує увагу на тому, як була внесена царська грамота і сільничка на блюдці.

Фінал історичної повісті «Головатий» має підкреслено фактографічний характер. У ньому фігурують три дати: 1793 рік, у якому почалося переселення чорноморців в «обетованную» землю – на Тамань (слово «обетованная» автор подає в лапках, підкреслюючи його підтекстовий зміст); 1796 – участь чорноморського війська у персидському поході під керівництвом Головатого; 1797 рік – смерть Головатого.

Підзаголовок повісті – «Материалы для истории Малороссии» – значно розширює її зміст. І хоча в центрі уваги автора весь час перебуває постать Головатого, він змальовує його образ у нерозривній єдності з долею України, з історією Запорозької Січі як останнього оплоту її вольності. Ускладнена структура художнього тексту (наявність декількох оповідачів, поєднання документального, мемуарного і художнього елементів, історії й вигадки) дозволила Г.Ф. Квітці-Оснoв'яненку, не-

зважаючи на складні цензурні умови, розповіді про складні події української історії, зокрема про останні роки існування Запорозької Січі, про її загибель і зруйнування.

Відомо, що сам автор гордився своїм твором. У листах він називав його улюбленцем Ганни Григорівни, своєї дружини, до думок якої завжди прислухався. Він пишався тим, що про «Головатого» приходили гарні відгуки, що читачі називали цей твір перлиною журналу (мається на увазі журнал «Отечественные записки», де був видрукований текст повісті) [6, с. 150, 178].

Повість справила велике враження на Т.Г. Шевченка. У першій редакції послання «До Основ'яненка» він згадав ім'я відомого діяча козацького руху («Наш завзятий Головатий не вмре, не загине...»).

Відомо, що кожне покоління читачів уносить щось нове в прочитання класики. Сьогодні очевидно, що Г.Ф. Квітку-Основ'яненка як автора «Головатого» хвилювала не просто доля окремої людини, яку він пам'ятав з дитинства: письменник представив своє бачення трагічних моментів історії України, починаючи з ліквідації Запорозької Січі до утворення війська чорноморських козаків. Він написав твір досить складний за своєю художньою формою, у якому поєдналися вигадка й інтерес до факту і який з повним правом можна віднести до жанру історичної повісті. Підзаголовок до твору – «Материалы для истории Малороссии» – підкреслює специфіку художнього задуму, установку автора на документальність, але разом з тим він містить елемент гри з читачем, оскільки історичні події подані у повісті в художньому осмисленні. «Головатий» Г.Ф. Квітки-Основ'яненка доповнює наші уявлення про те, як розвивалася українська тема в російській літературі першої половини ХІХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркас М.М. Історія України-Русі / Микола Аркас / [вступне слово і коментарі В.Г. Сарбея]. – Факс. вид. – К.: Вища школа, 1990. – 456 с.: іл.
2. Багалей Д.И. Исторические повести и статьи Гр. Фед. Квитки / Д.И. Багалей // Киевская старина. – 1893. – Т. 42. – № 8. – С. 215–244.
3. Гончар О.І. Г.Ф. Квітка-Основ'яненко / О.І. Гончар // Українська літературна енциклопедія: в 5 т. / редкол.: І.О. Дзевєрін [відп. ред.] та ін. – К.: Українська радянська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1990. – Т. 2. – С. 439–441.
4. Зубков С. Григорій Квітка-Основ'яненко: Життя і творчість / С.Д. Зубков. – К.: Дніпро, 1978. – 368 с.
5. Квітка-Основ'яненко Гр. Головатий (Материалы для истории Малороссии) / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко // Гр. Квітка-Основ'яненко. Твори: у 8 т. – К.: Дніпро, 1970. – Т. 7. – С. 7–34.
6. Квітка-Основ'яненко Гр. Вибрані листи / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко // Гр. Квітка-Основ'яненко. – Твори: у 8 т. – Т. 8. – К.: Дніпро, 1970. – С. 103–297.
7. Литературный энциклопедический словарь / [под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 782 с.

Валентина Мацапура

Г.Ф. КВИТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО КАК ПОПУЛЯРИЗАТОР УКРАИНСКОЙ ТЕМЫ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (ПОВЕСТЬ «ГОЛОВАТЫЙ»)

В статье анализируется историческая повесть Г.Ф. Квитки-Основ'яненко «Головатый», опубликованная в журнале «Отечественные записки» в 1839 году. В частности, рассма-

триваются особенности её художественной структуры, формы повествования, роль вымысла и исторического факта, образ заглавного героя – исторического персонажа Антона Головатого. Подчёркивается, что в данном произведении отражены трагические события последних лет существования Запорожской Сечи. Отдельные эпизоды повести Г.Ф. Квитки-Основьяненко «Головатый» сравниваются с повестью Н.В. Гоголя «Ночь перед Рождеством». Акцентируется мысль о роли Г.Ф. Квитки-Основьяненко в популяризации украинской темы в русской литературе первой половины XIX века.

Ключевые слова: повесть, автор, приём, повествование, рассказчик, тема, документальность, вымысел, образ, композиция.

Valentina Matsapura

G.F. KVITKA-OSNOVYANENKO AS A POPULARIZER OF UKRAINIAN SUBJECT IN RUSSIAN LITERATURE (STORY “HOLOVATY”)

The article deals with the analysis of the historical story by G.F. Kvitka- Osnovjanenko “Golovaty”, which was published in the journal “Country notes” in 1839. Particularly, the peculiarities of story’s structure, its form, role of fiction and historical fact, and the figure of the main character – historical figure Anton Golovaty are considered in the article. It is emphasized that tragic events of last years of Zaporozka Sich existence are reflected in this work. Some episodes of the story “Golovaty” by Kvitka-Osnovjanenko are compared with Gogol’s story “Night before Christmas”. The role of Kvitka-Osnovjanenko in popularization of Ukrainian theme in Russian literature of the first half of 19th century is also emphasized.

Keywords: the story, author, method, narration, story-teller, theme, documentary, fiction, figure, composition.

Одержано 2.03.09 р., рекомендовано до друку 25.08.09 р.